

– halk-hangos

Remélem, hogy a képességek fejlesztésekor használni tudjátok az egész világon páratlan magyar dalosjáték és mondókakincsünk játék- és szabályrendszeréből fakadó lehetőségeket! Használjátok ki azt a játékkedvet, akaratlagos erőfeszítéseket, amelyet a gyerekek önmaguktól, a mondóka vagy dalosjáték motivációjára tesznek! Nektek csupán az a dolgotok, hogy a cél érdekében tudatosan válogassátok össze a zenei anyagot és sok alkalmat adjatok annak a gyakorlására! Hiszen a képességek kizárólag gyakorlás útján fejlődnek! Kívánok jó munkát, bátorságot az anyag válogatásához, az újdonságok elsajátításához, megtanításához!

Fogadjátok szeretettel Kodály Zoltán útmutatását:

„Kövesse a tanító azt a módszert, amelyet az általa ismert eljárások közül, egyéni hajlandóságához és zenei előképzettségéhez képest a legjobbnak tartva kiválaszt! De elengedhetetlen, hogy a választott módszer lényegét, menetét, annak minden mozzanatát alkalmazni tudja!”

Takács Pálma

óvodapedagógus és zenepedagógus

AZ OVERPROTECTÍV SZÜLŐ INTÉZMÉNYI VETÜLETE

Jó néhány hazai és külföldi vizsgálat állapítja meg azt, hogy a nem megfelelő szociális környezet jelentős mértékben határozza meg – vagy másképpen megmagyarázza – a nem megfelelő – vagy éppen elégtelen – iskolai társas viselkedést. A családi szocializációs mechanizmusok közül az egyik legmeghatározóbb a szülők nevelési stílusa, valamint azok a pszichés rendellenességek, amelyek kialakulása szoros összefüggést mutat a családi szocializációval.

A családon belüli nevelési zavarok két véglete a túlvédés és az elhanyagolás. Mindkét attitűd jellemezheti mindkét szülőt, vagy csupán egyiküket külön-külön, de akár egyszerre is mindkettőt. A túlvédés egyik érdekes területe a fokozottan jelenlévő anyai magatartás. Habilitáló pszichológusként és pedagógusként munkám során már többször találkoztam ezzel a problémával, melyben korábban még nem volt alkalmam elmélyülni. Úgy tűnik azonban, hogy a téma irodalma viszonylag gazdag, sőt, a mai pszichológiai-pedagógiai kutatások egyik preferált területe is, különösen akkor, amikor az iskolai konfliktus- és agressziókezelés problémaköre is szóba kerül.

A *túlvédő anyai szeretet*, mely könnyen válhat mindenütt korlátokat emelő túlzott féltéssé, egészen a neveléstörténet jeles tudósához, a svájci *Johann Heinrich Pestalozzi*hoz (1745–1827) nyúlik vissza. Már ő is világosan megfogalmazza annak lényegét, tartalmát. A fennmaradt írások szerint a túlradó anyai szeretet jelentősen befolyásolhatta a svájci pedagógus karakterének alakulását. Egyfelől nála szebben talán senki nem írt addig a kisgyermeküket nevelő édesanyjairól, akik *Istenné* magasztosulnak gyermekük szemében. Másfelől viszont ez a "túlvédő" anyai nevelés is magyarázhatja Pestalozzi jellemének későbbi gyengéit: határozatlanságát, lágyságát, cselekedeteinek érzelmei által való irányítottágát. Játszópajtásai már gyermekkorában ráragasztották a fiús játékokban ügyetlen gyerekekre a "*Heiri Wunderli von Thorliken*" (Bolondfalvi Csudás Henrik) gúnynevet.

Jól példázza mindez a kisgyermekkorri nevelő hatások sorsdöntő jelentőségét a későbbi lelki fejlődés szempontjából is. Talán az olyan eltérő filozófiai-pedagógiai eszmerendszerek közötti különbség gyökerei is itt keresendők, mint például Locke-é (anyját korán elveszítette, kisgyermekként is „férfias” nevelésben részesült) és Pestalozzié.

Ha a legfrissebb kutatásokat nézzük, Dr. Révész György disszertációjában¹ arra mutat rá, hogy a túlvédés az anya-gyermek kapcsolat egy olyan dimenziója, amelyen a normális kapcsolaton túl az anya-gyermek számos zavarán át a *házastársi problémák* bizonyos formái is megérthetőek. Az anyai túlvédés gyakran nem korlátozódik gyermeke korai életéveire: kíséri gyermekét az óvodába, ill. az iskolába, megakadályozza, hogy barátkozzon stb. A szerző szerint ez a kép arra utal, hogy az anya valamennyi érzelmi igénye gyermekére irányul, az összes többi szociális kapcsolat egyidejű elvesztésével.

Más elméletek lényegében az egyik leggyakoribb *szülői nevelési hibának* tekintik napjainkban a *következetlenség* és a *túlzott teljesítményelvűség* mellett. A szülők nevelési hibáinak megítélése és valós hatása függ a mindenkori kulturális feltételektől, a felnőtt-élettel kapcsolatos követelményektől. Míg a korábbi évtizedekben elsősorban a túlzott szigor és a merev követelmények voltak a szülői nevelés leggyakoribb torzulásai, ma a kontroll és a korlátozás hiánya tekinthető jellegzetes problémának. Ez összefügg az antipedagógiai irányzatokból fakadó liberális nevelési elvek térhódításával (a gyermek teljes egyenlősége, a szülői tekintély kiiktatása). Bírálók szerint a gyermeki függőség részben ideológiai, részben társadalmi körülmények miatti felszámolása negatív következményekkel jár: a középkorhoz hasonlóan megszűnik a gyermekkor, mint különleges életkori szakasz, a felnőttvilág védelmező, támasznyújtó szerepe csökken. A korlátlan engedékenység egyes megnyilvánulásainak ártó következményeit kísérleti adatok támasztják alá: a kisgyermekkori agresszivitással szembeni anyai engedékenység szerepet játszik az agresszív viselkedés fennmaradásában.

A túlvédő magatartás során a szülő arra törekszik, hogy *kiküszöböljön a gyermek életéből minden konfliktusforrást*, lelki vagy fizikai nehézséget. Gyakran tapasztalható a gyermek túloltöztetése, tületetése, a korlátozás hiánya a konfliktusok kerülése érdekében. A túlvédés kapcsolódhat az anyagi javakkal való túlzott elhalmozással, amit a szülők alkalmanként az érzelmi elhanyagolásért való *kárpótlásnak* tekintenek. *Következményei* közé tartozik, a gyermek csökkent ellenálló és megküzdő képessége, a szorongás és az önálló cselekvés, a döntések megnehezített volta. A szülő következetlensége a gyermek viselkedésének megítélésében és értékelésében, illetve saját elveiben azt okozhatja, hogy a gyermekben nem alakulnak ki az erkölcsi ítéletalakítás támpontjai, gyanakvóvá és bizalmatlanná válhat az egész felnőtt világgal szemben. A szülői nevelés következetlenségében szerepet játszik a társadalmi értékek és intézmények hitelvesztése is. A nevelésben megnyilvánuló túlzott teljesítményelvűség következtében a szülők a *gyerek képességeinek, teherbírásának reális felmérése nélkül* egyre fiatalabb korban *kényszerítik* bele a gyereket a formális képzésbe (idegen nyelv tanulása, versenysport, sorozatos felvételi vizsgák). Néhány sikeres eset mellett gyakran ellenállás alakulhat ki a gyermekben mindennemű teljesítménnyel szemben, és önértékelésükben is zavarok keletkezhetnek a sikertelenségük miatt.

Bagdy Emőke (1986) szerint a személyiség harmonikus kialakulása, fejlődése szempontjából négy fontos szülői–nevelői tényező meghatározó jelentőségű. Ezek a következők:

- ◆ a gyermek iránti szeretet és bizalom;
- ◆ a biztonságnyújtó, követelményeket és oltalmat egyaránt biztosító szülői magatartás;
- ◆ a szülők összehangolt és egyetértő nevelésmódja;
- ◆ a nevelés nyitottsága, gyermek személyiségéhez igazított rugalmassága.

Véleményem szerint mind a négy szempontot érdemes figyelembe venni és alkalmazni a nevelés során. Talán az az ideális, ha ezek maguktól értetődően, harmonikusan megvannak, fennállnak, és

¹ Dr. Révész György: Szülői bánásmód és a gyermekbántalmazás : Ph.D Disszertáció, Tézisek. PTE, 2002. In: pszichologia.pte.hu/files/tiny_mce/File/.../2002-Revesz%20Gyorgy.pdf

nem kell ezeken gondolkodni. Igen, a követelményeket és az oltalmat is biztosító szülői magatartás elengedhetetlen a gyermek nevelése szempontjából a többi más elem mellett.

A továbbiakban tekintsük át röviden a szülői túlvédés különböző területein végzett legfrissebb kutatásokat a hazai szakirodalom alapján.

Ezek sorában figyelemreméltó a Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Tanszékének 2008-as vizsgálata, amely az overprotektív szülői magatartás és a szorongás megjelenésének összefüggéseit állította fókuszba kisiskolás korban. Mérték az iskolai léthez elengedhetetlenül szükséges szociális készségek működését és összefüggéseit. A személyközi, az önmagával szembeni és a környezeti viselkedést meghatározó szociális készségek fejlettségét 54 kijelentésből álló kérdőívvel vizsgálták. A 2. és 4. osztályos tanulók a kérdezőbiztosok segítségével önmagukat jellemezték, de a pedagógusok is értékelték a tanulók készségeit. Az adatok azt mutatták, hogy a túlvédett 2. (28%) és 4. (20%) évfolyamos tanulók önmagukkal szembeni és a feladattal kapcsolatos viselkedést meghatározó készségei egyaránt fejletlenebbek, a másik két készségcsoportnál pedig nem mutathatók ki szignifikáns eltérések egyik életkorban sem. A nemek alapján sem a 2., sem pedig a 4. osztályos túlvédett gyerekek körében nincs számottevő különbség. A túlvédő szülői háttérrel nem rendelkező lányok – mindkét életkori részmintán – a feladattal kapcsolatos és a személyközi viselkedést meghatározó szociális készségek esetében szignifikánsan magasabb átlagot értek el. A korrelációelemzés szerint mindkét életkorban csak a túlvédett gyerekekre jellemző, hogy a személyközi, az önmagával szembeni és a feladattal kapcsolatos viselkedést befolyásoló készségek működése erős negatív kapcsolatban áll a vonásszorongással, s a 4. osztályosoknál kimutatott összefüggések jelentős hányada szignifikánsan erősebb. Ezek az eredmények arra hívják fel a figyelmet, hogy az intézményes nevelés hatékonyabb működése érdekében szükség van a családok nevelési zavarainak a jelenleginél differenciáltabb megismerésére. A vizsgálat szerint a szociális készségek iskolai fejlesztésekor mindenképpen fontos a szülői túlvédés hatásainak és a szorongás mértékének figyelembe vétele.

Egy másik vizsgálat – ugyancsak a szegedi egyetemről – megállapítása szerint az overprotektív szülői magatartás a gyermek és a felnőtt pszichopatológiák kialakulásának egyik legjelentősebb háttértényezője. Emiatt mindenképpen indokolt a túlvédés jeleit korán kiszűrni, és a prevenciók lehetőségeit felkínálni a szülők és gyermekeik számára. Pszichés szempontból főként *szorongásos zavarok* jelentkeznek, ezeken belül a *szociális fóbiák* figyelhetők meg elsősorban. A vizsgálatok egy részét a nevelési tanácsadókban történt megfigyelések adták, melyben jól azonosítható volt a túlvédett gyermekek körében a *szociális szorongás*.

A 2. és 4. osztályos tanulók körében végzett vizsgálat a gyermekek által érzékelt szülői túlvédés, valamint a vonás- és állapotszorongás jelenlétét, ill. a szociális készségek fejlettsége közötti összefüggéseket mérték. Az osztályfőnökök közreműködtek a háttérelmézések során. Az eredmények szerint a második évfolyamos tanulók 38%-a, a negyedik évfolyamosoknak pedig 20%-a rendelkezik túlvédő szülői háttérrel. A teljes mintán szignifikáns korrelációt találtak a vonásszorongás és a szülői elutasítás, a szülői kontroll, valamint a szülői túlféltés között. Az állapotszorongás a szülői elutasítással áll szignifikáns kapcsolatban mindkét életkorban. Mivel a szülői kontroll és a túlféltés a szülői túlvédés aldimenziói, az eredmények alátámasztották azt a feltételezést, hogy a szülői túlvédés aldimenziói fontos hatást fejtenek ki a vonásszorongás kialakulásában és fennmaradásában, ezért prevenciók, terápiás befolyásolásuk mindenképpen szükséges.

Számos hazai és külföldi vizsgálat szerint a nem megfelelő szociális környezet nagymértékben magyarázza az iskolai elégtelen társas viselkedést. A kutatási adatok alapján a családi szocializációs mechanizmusok közül az egyik legmeghatározóbb a szülők nevelési stílusa, valamint azok a pszichés rendellenességek, amelyek kialakulása szoros összefüggésben áll a családi szocializációval.

Úgy vélem, érdemes említést tenni arról a munkáról is, amelyet a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola kutatói, *Margitics Ferenc, Figula Erika, Pauwlik Zsuzsa* és *Szatmári Ágnes* végeztek el 2010-ben.

Viszonylag nagy mintán, mintegy 647 tanuló részvételével – kérdőíves módszerrel – kutatták az általános és középiskolákban a *szülői bánásmód* és az *iskolai erőszak* összefüggéseit.

Azt elemezték, hogy a különböző szülői bánásmódok (anyai és apai gondoskodás, *anyai és apai túlvédés*, anyai és apai korlátozás) milyen kapcsolatban állnak az iskolai erőszakkal kapcsolatban kimutatott egyes magatartásmintákkal (áldozat, támadó, csatlakozó beavatkozó, segítő beavatkozó, szemlélő). Az eredmények azt mutatták, hogy az iskolai erőszak során előforduló egyes magatartásminták a szülői bánásmód egyes dimenziói közül – egyéb okok mellett – *az anyai és az apai gondoskodással állnak a legszorosabb kapcsolatban*.

„Az apai túlvédés másként hat, mint az anyai túlvédés, más-más magatartásmintát hívnak elő iskolai erőszak során. Az anyai túlvédés az iskolai erőszak esetén erősebb befolyást gyakorolt a fiúkra, mint a lányokra. A túlvédő anya gyermekei iskolai erőszak során – nemi hovatartozástól függetlenül – hajlamosak támadóvá válni, s a túlvédő anyák fiai szívesen csatlakoznak a támadóhoz. Ezzel szemben a túlvédő apa gyermekei iskolai erőszak során – ugyancsak nemtől függetlenül – hajlamosak áldozattá válni, vagy fiúk esetében fizikai agressziót alkalmazni. Az iskolai erőszak során előforduló egyes magatartásminták legkevésbé az anyai és az apai korlátozással voltak kapcsolatban. Míg a lányok esetén sem az anyai, sem az apai korlátozás nem állt kapcsolatban egyik iskolai agresszió során előforduló magatartásmintával sem, addig a fiúknál mind az anyai, mind az apai korlátozás az iskolai osztályközösségben való el nem fogadottság érzésének az átélésére hajlamosított.” [Margitics – Figula – Pauwlik – Szatmári 2010:236–237]

Úgy vélem, igen figyelemre méltóak ezek a megállapítások, és talán közelebb visznek bennünket az iskolai konfliktusok és erőszakok megértéséhez, a problémák kezeléséhez és megoldásához.

A túlvédésnek van egy másfajta vetülete is: mely szerint az *szomatikus elváltozásokat* is okozhat. *Urbán Éva Izabella* a pszichoszomatikus tünetek között egyik tényezőként említi meg a túlvédést. [Urbán 2007:120] A túlzott törődés a *túlzott elhanyagoláshoz* hasonló tüneteket indukálhat. Végeredményben a gyereket nem hagyják kibontakozni, érni a saját ütemében. Az ilyen gyerek jelentős késéssel és egyoldalúan fejlődik, vagy épp koraérett lesz, mert életkorának nem megfelelő *szorongásnak* lett kitéve. Minden gyerek megél egyfajta szeparációs szorongást, ez a normál fejlődéshez hozzá tartozik, a nehézség abból fakadhat, ha ez túl erős, és akkor fixációs pontok alakulnak ki. Ez fakadhat abból, hogy az anya-gyerek kapcsolat nem kielégítő, az anya az igényeket nem elégségesen elégíti ki, vagy túl elégíti, vagyis overprotektív módon viselkedik, így a szeparációs, vagyis individuációs folyamat nem tud megfelelően kibontakozni. A szeparációs szorongás több szinten kialakulhat.

A túlvédés szélsőséges eseteiben – főként serdülőkorban – olyan betegségek mögött is megfigyelhető, mint az anorexia nervosa, vagy éppen a drogozás.

A túloltalmazott gyerek védtelen lesz kortársaival szemben is. *Mi a leghelyesebb?* A gyermeket szükségleteinek megfelelően – *s nem a szülő* szükségletei szerint! – kell szeretni, és ebben legfontosabb a kiszámíthatóság, az állandóság és a gyöngédség. Szem előtt kell tartani a gyereket, a kamaszt, és a fiatal felnőtt mindenkori igényét – mely egy nagyon bonyolult, sok figyelmet, gyöngédséget, finomságot igénylő feladat.

A szülő „feladata”, hogy felkészítse gyermekét az ÉLETRE. A biztonságot adó, szeretetteljes családban megtapasztalhatja – és meg is kell tapasztalnia! – a nehézségeket, a fájdalmakat. Csak így tanulhatja meg, hogy azok leküzdhetők, túlélhetőek. A szeretetteljes környezetben kaphatja meg azokat az adekvát megküzdési stratégiákat, melyekkel később az éles helyzetekben is könnyebben tud helytállni – hiszen már van sikerélménye, emléke a megküzdésről. Ez a fajta érzelmi muníció átseghetheti a mindennapi nehézségeken.

A szülőnek tehát nem az a dolga, hogy a széltől is óvja gyermekét, és természetesen nem is az, hogy minden rossznak kitegye őt. Az arany középúton haladva engedni kell, hogy tapasztaljon, ismerkedjen a világgal és az elkerülhetetlen negatív dolgok megélésében pedig segítenie kell és példát kell számára mutatni. Nem túlaggódással, hanem érzelmi és fizikai biztonságot adva kell őt megerősíteni és felkészíteni a mindennapokra, most és a jövőben egyaránt.

*

Bibliográfia

Bagdy Emőke

Családi szocializáció és személyiségzavarok. 7. kiad. Bp. : Nemzeti Tankönyvkiadó, 2004. 138 p.

Csomortáni D. Zoltán

A szülői túlvédés és a szorongás megjelenése kisiskolás korban. In: VI. Pedagógiai értékelési konferencia, 2008. Április 11–12. / szerk. Csíkos Csaba. 36. p.

Kasik László

Összefüggések a szociális készségek működése és a szülői nevelés hatásai között kisiskolás korban. In: VI. Pedagógiai értékelési konferencia, 2008. április 11–12. / Szerk. Csíkos Csaba. 37. p.

Margitics Ferenc – Figula Erika – Pauwlik Zsuzsa – Szatmári Ágnes

A szülői bánásmód hatása az iskolai erőszakkal kapcsolatban előforduló magatartásmintákra. In: Magyar Pedagógia, 2010. 3. sz. p. 211–238.

Pukánszky Béla – Németh András

Neveléstörténet. 6. átd., bőv. kiad. Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998. 676 p.

Urbán Éva Izabella

A környezet befolyásoló hatása a szorongás kialakulásában, állandósulásában. In: Új Pedagógiai Szemle, 2007. jan.

Zaja Roland
pszichológus